

WYCHOWANIE DO WARTOŚCI WOBEC GLOBALNYCH ZAGROŻEŃ W UNII EUROPEJSKIEJ

Zakres i dynamika zjawisk i procesów występujących we współczesnym świecie wydają się niezwykle i nie mające odpowiedników w dotychczasowych dziejach ludzkości. Nigdy dotąd przemiany polityczne, społeczne i gospodarczo-ekonomiczne nie obejmowały tak wielu państw i społeczeństw. Następuje globalizacja licznych sfer życia – polityki, ekonomii, kultury. Rodzi to nadzieje na lepszy ład światowy i lepsze warunki ludzkiej egzystencji. Równocześnie ujawniają się nowe konflikty, podziały i lęki. Nasilają się niekorzystne zjawiska.

Z jednej strony trwają zabiegi o integrację polityczną, gospodarczą i ekonomiczną licznych państw i ich obywateli, z drugiej strony odradzają się nacjonalizmy, ruchy fundamentalistyczne, wybuchają konflikty.²⁵⁴ Możliwość swobodnego i wielokrotnego przekroczenia granic ułatwia nielegalny handel narkotykami, bronią, sprzyja rozwojowi terroryzmu, przestępczości czy też praniu brudnych pieniędzy.²⁵⁵ Zachwiane zostaje poczucie bezpieczeństwa.

Spółczesna państw współczesnej Europy postrzegane są coraz częściej jako przestrzeń narastających antagonizmów, konfliktów oraz realnych zagrożeń. E. Wójcik pisze o nich jako kryzysach, które łączą się z kryzysem wartości. Efektem tego jest dezintegracja osobowości człowieka tracącego własną tożsamość.²⁵⁶

Dezorientacja wobec wartości i kryzys wychowania

Kryzys, który dotknął społeczeństwa ostatnich dziesięcioleci został wywołany upadkiem wartości podstawowych kształtujących osobowość jak i spójność społeczeństwa. Dotyczy to takich wartości jak: prawda, cnota, uczciwość, sprawiedliwość.²⁵⁷ Podobnego zdania jest S. Acquaviva, dla którego kryzys wartości podstawowych tzn. tych, do których zostało wychowane pokolenie ludzi dorosłych, wynika z tego, iż przestały one mieć znaczenie dla pokolenia ludzi młodych. Niezrozumienie między pokoleniami jest konsekwencją zanikania ideałów, które cechowały życie indywidualne i społeczne do końca drugiej wojny światowej.²⁵⁸

Współczesny kulturowy kryzys – pisze W. Brezinka – jest przede wszystkim kryzysem orientacji i zdolności wartościowania. Kryzysem przekonań, koncepcji wartości, postaw moralnych wielu jednostek, a jednocześnie kryzysem społecznych norm i instytucji. Obejmuje on zarówno wyobrażenia, jakie mają osoby o wartościach jak i samą hierarchię wartości w społeczeństwie²⁵⁹.

Kryzys wartości generuje również kryzys edukacji. W konsekwencji zaś oznacza to, że przezwyciężenie kryzysu w edukacji możliwe będzie wtedy, gdy przezwyciężony zostanie kryzys wartości.²⁶⁰

Problem związany z chaosem wartości, ich rozproszeniem, zmniejszeniem roli wartości duchowych na rzecz wartości materialnych, konsumpcyjnych, prowadzi do sytuacji, w którym społeczeństwa i jednostki żyją w poczuciu teraźniejszości. Stan ten powoduje napięcie egzystencjalne, implikuje konieczność dokonywania wyborów w zakresie różnorodnych systemów wartości.²⁶¹

²⁵⁴ *Edukacja wobec ładu społecznego*, Warszawa 2002, s. 9; G. W. Kołodko, *Moja globalizacja. Czyli dookoła świata i z powrotem*. Toruń 2001, s. 373; Z. Bauman, *Globalizacja*, Warszawa 200, s.7; Cz. Banach, *Człowiek wobec wyznań globalizacji i transformacji ustrojowej w Polsce w: Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie*, Kraków 2002, s. 737-762.

²⁵⁵ *Raport dla UNESCO. Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Pod przewodnictwem J. Delorsa, Warszawa 1998, s. 7.

²⁵⁶ E. Wójcik, *Szkoła dialogu w odpowiedzi na edukacyjne problemy integracji europejskiej* w: M. Ochmański (red.), *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*, Lublin 1997 s. 49; A. Brzezińska, *Edukacja wobec wyznań społeczności lokalnych*. w: H. Sęk, S. Kowalik (red.) *Psychologiczny kontekst problemów społecznych*. Poznań 1999, s. 59.

²⁵⁷ B. Mondin, *Il valore uomo, Definizione e classificazione dei valori* w: N. Galli (red.) *Quali valori nella scuola di stato*, Brescia 1989, s. 32.

²⁵⁸ S. Acquaviva, *Il seme religioso della rivolta*, Milano 1978, s.16-17

²⁵⁹ W. Brezinka, *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*, s.21; W. Brezinka, *L'educazione in una società disorientata. Contributi alla pratica pedagogica*, Roma 1989, s. 32.

²⁶⁰ Tenże, s. 24.

²⁶¹ L. Korporowicz, *Osobowość i komunikacja w społeczeństwie transformacji...*, s. 25-26

Problem wartości poruszony został przez Komitet Prognoz. Wyróżnione zostały cztery dylematy związane z przyszłością Europy: równość a efektywność; wolność indywidualna a porządek zbiorowy; wartości duchowe a wartości materialne; myślenie krótko okresowe a myślenie długookresowe.²⁶² Autorzy wskazują na fakt zmniejszenia się roli wartości duchowych na rzecz wartości materialnych, konsumpcyjnych.²⁶³ Stosowne wydaje się stwierdzenie zawarte w raporcie dla UNESCO J. Delorsa, iż powinno się poszukiwać wspólnych wartości tworzących fundament „solidarności moralnej i intelektualnej ludzkości”.²⁶⁴ Wg Jana Gajdy „nie można mówić o edukacji bez wyraźnego odwołania się do akceptowanego, a przynajmniej preferowanego systemu wartości”, ponieważ kształtowanie osobowości odbywa się przez poznawanie i przyjmowanie wartości i ich zachowanie. W tym wypadku chodzi o wartości, właściwych dla integrującej się Europy.²⁶⁵ J. Homplewicz natomiast zauważa, że nie chodzi tylko o przeżywanie, rozumienie i zachowanie wartości uniwersalnych, ale o ich rzeczywiste aplikacje w poszczególnych układach, stosunkach, sytuacjach i postawach ludzi, w tym, co niesie skomplikowane życie współczesne, w skalach postępowania poszczególnych ludzi, całych społeczeństw, krajów i europejskich wspólnot.²⁶⁶ Tak więc konieczny staje się powrót w wychowaniu do trwałych wartości motywowany współczesnymi zagrożeniami cywilizacyjnymi, jak również głębokim kryzysem w kulturze.²⁶⁷

Wychowanie „do wartości” dzisiaj – dom rodzinny, szkoła we wspólnej odpowiedzialności

Istotą odpowiedzialnego wychowania jest pomaganie wychowankowi, by odkrył, zrozumiał i respektował uniwersalne wartości. A. Różańska mówiąc o rozwoju osoby jako dążeniu do wartości wyższych oraz wychowaniu szkolnym wskazuje na osobę nauczyciela-wychowawcy jako przewodnika po krainie wartości. Rola przewodnika zakłada przyjęcie przez wychowawcę jasnego systemu wartości.²⁶⁸ Szczególnego znaczenia nabiera zatem osoba wychowawcy, świadomego swej roli w kształtowaniu systemu wartości wychowanków, w organizowaniu sytuacji wychowawczych inspirujących proces wartościowania, w uwrażliwianiu wychowanków na poszukiwanie wartości uniwersalnych.²⁶⁹

Wychowanie do wartości spełnia w procesie wychowawczym przyczynia się do internalizacji wartości. Rola wychowawcy polega głównie na budzeniu w uczniach głębokiej refleksji nad wartościami. W wyniku pogłębionej refleksji dobrowolnego i samodzielnego opowiadania się młodych ludzi za wartościami uniwersalnymi, stają się one niezawodnymi drogowskazami w ich życiu.²⁷⁰

Im większy pluralizm konkurencyjnych ze sobą przekonani i subiektywnych hierarchii wartości, tym ważniejsze jest publiczne szkolnictwo. Szkoła publiczna i jej nauczyciele nie mogą być neutralni wobec wartości uniwersalnych, one powinny stanowić trzon systemu wartości każdego nauczyciela. Uczniowie powinni je nie tylko znać, ale również wedle nich postępować. Współczesna dyskusja na temat podstawowych wartości, powinna dążyć do dokonania korekty niektórych tendencji liberalnej demokracji na rzecz promowania cnót obywatelskich i podstawowych, obowiązków wobec wspólnoty takich jak np. poczucie solidarności, poszanowania prawa, obowiązek zachowania pokoju, troska o gotowość do służby, zdrowa świadomość narodowa, tzn. rozumny patriotyzm i życzliwość wobec Europy zjednoczonych ojczyzn. W przekazywaniu tych podstawowych postaw kluczowe znaczenie ma szkoła, wyznaczone prawem cele wychowania, plany nauczania, kształcenie nauczycieli.²⁷¹

Integralne wychowanie do wartości mogą zapewnić rodzice i wybrane przez nie wspólnoty wspomagające rodzinę. W międzynarodowych paktach praw człowieka podkreśla się pierwszeństwo

²⁶² Globalizacja gospodarki światowej a integracja regionalna. Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy prezydium PAN Warszawa 1993, s.69.

²⁶³ Z. Melosik, T. Szkudlarek, *Kultura, tożsamość i edukacja. Migotanie znaczeń*, Kraków 1998, s. 92.

²⁶⁴ *Raport dla UNESCO. Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Pod przewodnictwem J. Delorsa, Warszawa 1998, s. 46.

²⁶⁵ Jan Gajda *Trwałe wartości jako podstawa edukacji nauczycieli w integrującej się Europie* w: M. Ochmański (red.), *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*, Lublin 1997 s.15.

²⁶⁶ J. Homplewicz, *Wyzwania pedagogiczne wobec perspektyw integracji europejskich*, Rzeszów 1998, s.9.

²⁶⁷ J. Gajda, *Trwałe wartości ...*, s.16.

²⁶⁸ A. Różańska, *Edukacja szkolna – rozwój Indywidualny – szanse autokreacji*, w: T. Lewowicki- A. Szczurek-Boruta-B. Grabowska (red.), *Przemiany społeczno-cywilizacyjne i edukacja szkolna – problemy rozwoju indywidualnego i edukacja szkolna*, Cieszyn-Warszawa-Kraków 2005, 129-141.

²⁶⁹ J. Iwaniuk, *Rozwój jednostki a rozwój systemu wartości w ujęciu Kazimierza Dąbrowskiego* w: „Zdrowie Psychiczne” 1984, nr 2.

²⁷⁰ M. Łobocki, *W trosce o wychowanie w szkole*, Kraków 2007, s. 83

²⁷¹ W. Brezinka, *Wychowanie...*, s.30-31; W. Brezinka, *Wychowywać...*, s.196-197;

rodziców przed innymi podmiotami wychowania²⁷². Daje to gwarancje rodzicom, iż oni sami mogą ustalać, by wychowanie odpowiadało ich własnym przekonaniom. Dlatego główny wkład polityki wychowawczej w wychowanie do wartości polega na wzmocnieniu instytucji rodziny²⁷³. To właśnie w rodzinie podstawowe duchowe i moralne przekonania człowieka kształtują się najlepiej. Aby powstały przekonania, potrzebne jest poczucie bezpieczeństwa w kręgu bliskich ludzi, w którym panują wiarygodne więzi uczuciowe, wspólna hierarchia wartości, dobre przykłady, jednoznaczne wymagania etyczne i wielorakie możliwości działania. Takie warunki zapewnić tylko rodzina. Skuteczne środki w wychowaniu to osobisty przykład, porządek w życiu i kultura osobista. Nie istnieją pozarodzinne środki, które miałyby podobną siłę oddziaływania.²⁷⁴

W wychowaniu do wartości należy zwracać uwagę przede wszystkim na wartości uniwersalne.²⁷⁵ M. Łobocki pisze, że społeczeństwo, które największe znaczenie przypisuje wartościom gospodarczym i technicznym i nie docenia wartości duchowych, szybko przekona się, że o uznaniu człowieka decydują głównie prawa rynkowe, jego stan posiadania, uprawiany przez niego zawód i zajmowane stanowisko. W przypadku zaś deprecjonowania wartości gospodarczych i technicznych grozi społeczeństwu marazm lub zacofanie w rozwoju ekonomicznym. Jakkolwiek słuszną wydaje się pewna pobłażliwość zarówno dla wartości materialnych, jak i duchowych, niemniej jednak ostatnie zasługują na szczególną uwagę w procesie wychowania²⁷⁶. Przyznanie pierwszeństwa w wychowaniu wartościom podstawowym, w tym szczególnie wartościom moralnym wynika przede wszystkim z tego, że są one trudniejsze do przyswojenia i zaakceptowania niż wartości np. poznawcze. Dopiero dzięki internalizacji wartości moralnych, właściwego wymiaru nabierają uznane przez młodych ludzi wartości materialne i inne. Wyekspozowanie wartości moralnych wyzwala u wychowanków pragnienie bycia użytecznym dla innych, ułatwia przeciwstawienie się modnemu współcześnie konsumpcyjnemu stylowi życia, nadaje życiu głębszy sens, stanowi również wsparcie dla wartościowania czynów ludzkich we własnym sumieniu.²⁷⁷

Zakończenie

Bezsprzecznie jedną z ważniejszych przyczyn istniejących w świecie zagrożeń jest brak świadomości moralnej ludzi na wartości wyższe. Aby człowiek mógł skutecznie i odpowiedzialnie wychodzić naprzeciw wyzwaniom swoich czasów, bez wątpienia potrzebuje odpowiedniego wychowania aksjologicznego, zorientowanego na odkrywanie i kreowanie wartości²⁷⁸. Zadaniem odpowiedzialnego wychowania jest pomaganie wychowankowi w odkryciu, zrozumieniu, i respektowaniu podstawowych wartości. To zadanie nie należy do łatwych, jednak jego realizacja staje się konieczna. Florian Znaniecki w 1934 roku marzył o „cywilizacji wszechludzkiej”, która aby istnieć, powinna stać się – jego zdaniem – cywilizacją humanistyczną, a więc nasyconą wartościami duchowymi, a nie materialnymi.²⁷⁹ Oznacza ona kulturowe jednoczenie się ludzkości i – tym samym – coraz bardziej powszechną akceptację wspólnych wartości, przekonań, zwyczajów i instytucji przez społeczność międzynarodową.²⁸⁰ Podsumowując należy stwierdzić, że wychowanie do wartości stanowi odpowiedź na globalne zagrożenia w Unii Europejskiej.

UPBRINGING TO VALUES TOWARDS GLOBAL THREATS IN THE EUROPEAN UNION

The article discusses a problem of security in contemporary world. It is agreed that it has been shaken which made human personality disintegration and loss of identity. Disorientation towards values and upbringing crisis contributed to contemporary world threats. Family and school may prevent from it through rebuilding universal value system.

²⁷² Por. art.18 ust.4 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych; art. 13 ust.3 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.

²⁷³ W. Brezinka, *Wychowanie...*, s.32-33.

²⁷⁴ Brezinka, *Wychowanie ...*, s.33; W. Brezinka *Wychowywać...*, s. 194-195.

²⁷⁵ K. Olbrycht, *Prawda, dobro i piękno w wychowaniu człowieka jako osoby*, Katowice 2000.

²⁷⁶ M. Łobocki, *Wybrane dylematy wychowania nadal aktualne*, Lublin 2004, s. 27.

²⁷⁷ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2003, s.107; M. Łobocki, *Wybrane dylematy...*, s. 27.

²⁷⁸ U. Ostrowska, *Aksjologiczne podstawy wychowania*, w: B. Śliwerski, *Pedagogika, podstawy nauk o wychowaniu*, t.1, Gdańsk 2006, s. 392- 415.

²⁷⁹ F. Znaniecki, *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości*, Warszawa 1974, s. 22-23.

²⁸⁰ S. Huntington, *Trzecia fala demokracji*, Warszawa 1997, s. 67.